

УДК 334.012

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*І. С. Ковальчук, здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет*

Розглянуто сутність та теоретичні аспекти діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні. Проаналізовано законодавчо-нормативну базу щодо регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні та особливостей їх оподаткування. Досліджено основні джерела фінансування малого бізнесу в Україні. Визначено структуру суб'єктів малого підприємництва в Україні та їх питому вагу у загальній кількості підприємств України. Проведено SWOT-аналіз вітчизняного малого бізнесу та визначено його сильні та слабкі сторони, можливості розвитку та загрози.

Ключеві слова: мале підприємництво, суб'єкт малого підприємництва, спрощена система оподаткування, суб'єкти мікропідприємництва.

Постановка проблеми. Кризові явища в Україні спонукають до пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування економіки через використання різноманітних форм господарювання.

Одна з таких форм – мале підприємництво, що є важливим системоутворюючим елементом функціонування будь-якої господарської системи. Хоча процеси становлення малого бізнесу в Україні розпочалися з початком незалежності, його функціонування та забезпечення розвитку перебуває в незадовільному стані.

Відповідно, особливої актуальності набуває дослідження проблем функціонування та фінансового розвитку малого підприємництва, розкриття його структури, аналізу фінансових методів, інструментів і важелів та їхнього впливу на діяльність суб'єктів малого бізнесу з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності і сприяння розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування малого підприємництва були і залишаються об'єктом досліджень багатьох науковців. Цьому питанню присвятили праці такі провідні українські

науковці: В. Боронос, Л. Буряк, З. Варналій [9], О. Ватаманюк, Л. Воротіна, С. Дрига [6], В. Збарський, Є. Іонін, О. Квасовський, Д. Книш, О. Ковалюк, М. Крупка, О. Кундицький, Р. Ларіна, С. Лобозинська та ін.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень реалізації стабільного економічного розвитку малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. При віднесенні суб'єктів господарювання до суб'єктів малого бізнесу загальноприйнятим є застосування якісних і кількісних критеріїв. Так, деякі автори зазначають, що “якісні аспекти розкривають сутність малого підприємництва як виду економічної діяльності, а кількісні критерії забезпечують його ідентифікацію залежно від рівня та масштабності підприємницької діяльності” [4].

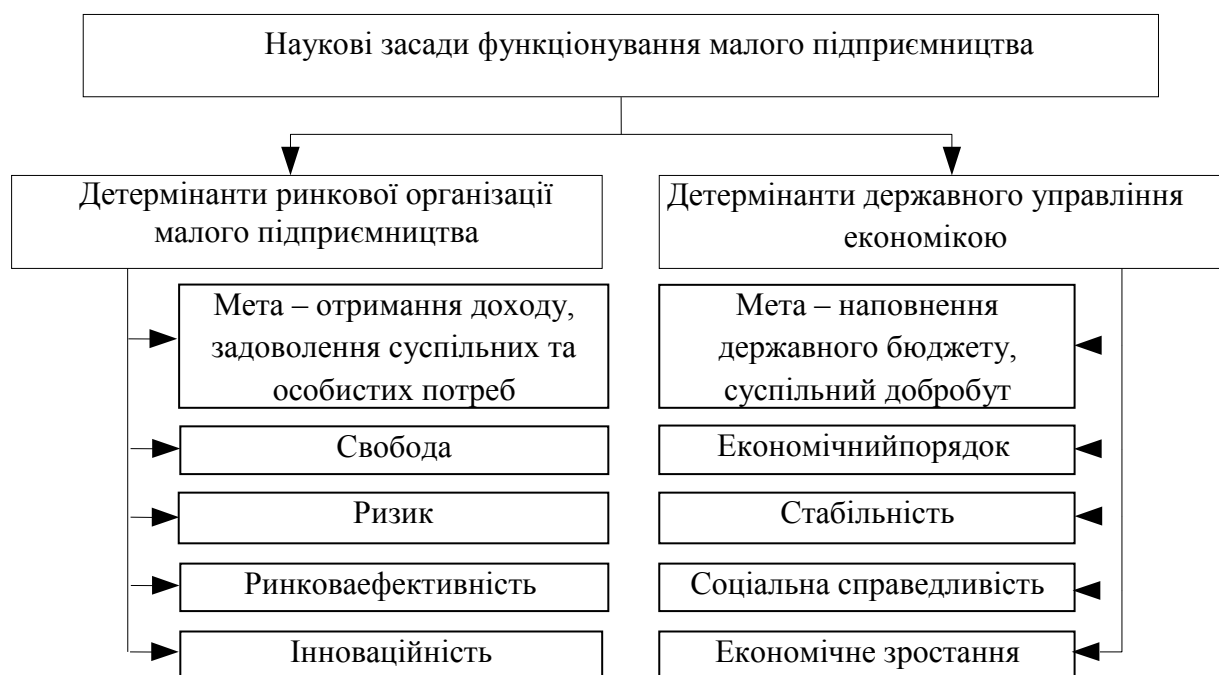

Рисунок 1 – Наукові засади успішного функціонування малого підприємництва в національній економіці

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Через відсутність точного визначення поняття “мале підприємство”, установи, які займаються дослідженням питань розвитку малих і середніх підприємств, використовують власні критерії. Так, в дослідженні Міжнародної організації праці (МОП) в 1997 році зазначено, що число зайнятих є найважливішим критерієм віднесення підприємства до групи малих підприємств. Малі підприємства при цьому є такими, в яких рішення важливих питань загального керівництва підприємством приймає одна чи максимум дві особи [1].

Розглянемо вітчизняні критерії ідентифікації суб'єктів господарювання за їх величиною (табл. 1).

**Вітчизняні критерії ідентифікації суб'єктів господарювання
за величиною**

Суб'єкт господарювання	Величина суб'єкта господарювання	Середня кількість працівників, осіб	Дохід, млн. євро/рік
Фізична особа Юридична особа	Мікро	Не перевищує 10	Не перевищує 2
Фізична особа Юридична особа	Мале	Не перевищує 50	Не перевищує 10
Фізична особа Юридична особа	Середнє	Не перевищує 250	Не перевищує 50
Юридична особа	Велике	Понад 250	Понад 50

Джерело: складено автором на основі [7]

Нині в Україні спостерігається тенденція до зростання кількості суб'єктів малого підприємництва, що свідчить про розвиток цього сектору економіки, однак, питома вага малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктів господарювання – юридичних осіб станом на початок 2017 р. становила 16,6%, тоді як в європейських країнах цей показник коливається в межах 25-60% [3].

Проаналізуємо динаміку та структуру видів суб'єктів підприємництва в Україні в 2013-2016 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка та структура видів суб'єктів підприємництва

Рік	Загальна кількість	Великі(частка, %)	Середні (частка, %)	Малі(частка, %)
2013	1600127	0,04	1,28	98,67
2014	1722070	0,04	1,12	98,85
2015	1932161	0,03	0,86	99,11
2016	1974318	0,02	0,79	99,19

Джерело: побудовано автором на основі [2]

У результаті здійснення розрахунків на основі даних Державної служби статистики України, автором визначено, що упродовж 2013-2016 рр. кількість суб'єктів великого та середнього підприємництва скоротилась, водночас, кількість суб'єктів малого підприємництва зросла.

Однією з причин такої ситуації, особливо в післякризовий період, залишається проблема забезпечення підприємства достатньою кількістю фінансових ресурсів як на початку його заснування, так у процесі постійного проведення господарської діяльності. Особливо гострою проблемою залишається можливість доступу до банківських кредитних ресурсів. Відтак, ефективне використання інструментарію фінансово-кредитного забезпечення фінансового механізму є важливим чинником стабільного функціонування, сприяння розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного малого підприємництва.

Аналізуючи ситуацію доступу вітчизняного малого бізнесу до фінансово-кредитних ресурсів, робимо висновок, що джерел формування

таких ресурсів для розвитку малого підприємництва існує надзвичайно багато, однак збільшення кількості суб'єктів фінансування не завжди може свідчити про його ефективність.

Основними видами державної фінансової підтримки відповідно до Закону України від 22 березня 2012 р. "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" є [1]:

1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва;

2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;

3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;

5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій.

Представимо класифікацію джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні залежно від суб'єкта фінансування (табл. 3).

Таблиця 3

**Фінансово-кредитне забезпечення розвитку
малого підприємництва в Україні**

Назва джерел	Суб'єкт фінансування	Джерела фінансово-кредитного забезпечення
Внутрішні	суб'єкт малого підприємництва	грошові заощадження засновників
		чистий прибуток
		амортизаційні відрахування
		кошти від продажу ліквідних активів
		власний капітал (zareestrovаний (пайовий), капітал у дооцінках, додатковий, резервний, нерозподілений прибуток), грошові фонди
	найближче оточення	грошові заощадження найближчого оточення
Зовнішні	державна та її інститути	фінансування у вигляді дотацій, субвенцій, програмно-цільове фінансування, державнікредити
	міжнародні організації	фінансування в процесі реалізації спеціальних міжнародних програм підтримки малого підприємництва
	професійні учасники фінансового ринку (банківські установи, небанківські фінансово-кредитні установи)	кредити банків; позики кредитних спілок, ломбардів; довгострокова оренда майна (лізинг); кошти факторингових та форфейтингових компаній у вигляді викупу дебіторської заборгованості; страхове відшкодування (при настанні страхового випадку або закінченні терміну дії договору страхування);
	інші підприємства	спонсорські кошти, добровільні внески, товарні кредити, краудфандинг

Змішані	держава та її інститути	фінансові ресурси, акумульовані чи вивільнені в результаті: - зменшення вартості кредитних ресурсів за рахунок надання банкам податкових пільг за коштами, які спрямовані на кредитування малого бізнесу; - часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, - державних гарантій для отримання кредитів.
	найближче оточення	взаємозалік заборгованостей
	професійні учасники фінансового	кошти, вивільнені в результаті реструктуризації чи пролонгації заборгованості, відтермінування чи розбивки платежу
	інші підприємства	взаємозалік заборгованостей, кредиторська заборгованість,

Джерело: складено автором на основі [8]

У табл. 3 подано класифікацію джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні залежно від суб'єкта фінансування.

Розглянемо характеристику фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні (табл. 4):

Таблиця 4

Характеристика фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні

Суб'єкти фінансово-кредитного забезпечення	Термін використання коштів		Форма оплати за користування		Контроль над фірмою		
	короткий	довгий	% за позик	% від прибутк	власність на акції	зобов'язання за договором	право голосу
Держава та її інститути		+					
Міжнародні організації	+	+	+				
Банківські установи	+		+			+	
Небанківські фінансово-кредитні	+	+	+	+	+	+	
Інші підприємства	+		+	+	+	+	+
Родичі і друзі	+	+	+	+	+	+	+

Джерело: складено автором на основі [4]

Отже, можна зробити висновок, що оптимальними, на наш погляд, джерелами фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні є фінансування за рахунок держави та її інституцій, міжнародних організацій та банківських установ.

З 01.01.2017 року фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та фізичні особи – підприємці, які перебувають на загальній системі оподаткування, звільняються від сплати за себе єдиного внеску, якщо вони є пенсіонерами за віком або інвалідами та отримують відповідно до закону пенсію або соціальну допомогу.

Фактично, для значної частини фізичних осіб підприємців податкове навантаження зросло з 0,5-6% до 6-8% від доходу у 2016 році та до 12-16% від виручки у 2017 році [2].

Для подальшого аналізу розглянемо особливості спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб-підприємців у 2017 р. (табл. 5).

Таблиця 5

Особливості спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб-підприємців у 2017 р.

Показники	Групи платників єдиного податку			
	перша	друга	третя	четверта
Суб'єкти господарювання	Фізичні особи – підприємці		Фізичні особи – підприємці	Юридичні особи Сільськогосподарські виробники
Максимальна кількість найманих осіб	Без найманих осіб	10 осіб	Не обмежено	
Граничний обсяг доходу протягом календарного року	300 000 грн	1 500 000 грн	5 000 000 грн	75% сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік
Ставка податку	10% розміру прожиткового мінімуму	до 20% розміру мінімальної заробітної плати	3% доходу у разі сплати ПДВ; 5% доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	Залежно від категорії земель, їх розташування
Застосування РРО	Не застосовують, крім ФОП, які здійснюють продаж технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту	Не застосовують, якщо обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 1 млн грн		У порядку, встановленому законодавством

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Для I та II групи платників єдиного податку ставки є фіксованими, отже, місячна сума єдиного податку у 2017 році становить:

- для платників 1-ї групи – 160,0 грн.
- для платників 2-ї групи – 640,0 грн.

Для платників 1-ї групи мінімальна сума єдиного соціального внеску у 2017 році складає – 352 грн. (3200 x 0,5 x 22 відсотки), а для платників 2-ї та 3-ї груп – 704 грн. (3200 x 22 відсотки) [3].

Проведемо SWOT-аналіз вітчизняного малого бізнесу та визначимо його сильні та слабкі сторони, можливості розвитку та загрози (рис. 2):

СИЛЬНІ СТОРОНИ

- самостійність;
- невеликий стартовий капітал;
- гнучкість;
- освоєння малоефективних ринкових ніш;
- створення великої кількості робочих місць;
- низька собівартість досліджень;

СЛАБКІ СТОРОНИ

- залежність від економічної, політичної ситуації в країні;
- обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування;
- вузьке коло постачальників, локальність ринків збуту;
- нестабільність доходів;
- соціальна незахищеність працівників;
- недостатнє інформаційно-методологічне забезпечення;
- брак досвіду;
- відсутність належної державної підтримки;

- здатність зайняти будь-яку нішу на ринку;
- можливість самореалізації, особистісного розвитку;
- зростання, перехід до великого бізнесу;
- можливість забезпечення роботою працівників різних вікових категорій;
- участь у проведенні НДДКР та впровадження результатів НТП у своїй діяльності

- неможливість уникнення конкуренції в своїй ніші;
- вразливість щодо несприятливих чинників;
- загроза швидкого банкрутства;
- труднощі щодо передбачення та прогнозування результатів діяльності;
- залежність від державної підтримки;
- недостатнє інфраструктурне забезпечення

МОЖЛИВОСТІ

ЗАГРОЗИ

Рисунок 2 – SWOT-аналіз вітчизняних малих підприємств
Джерело: побудовано автором на основі [6]

За результатами аналізу з'ясовано, що малі підприємства в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання мають значні переваги, і можливості, основними з яких є гнучкість та здатність зайняти будь-яку нішу на ринку. Однак, має місце і ряд слабких сторін та "пасток", які є негативними чинниками у боротьбі за економічне виживання.

Так, головною загрозою підприємств малого бізнесу є їх вразливість, нестійкість і залежність від державної підтримки. Виходячи з цього, державне регулювання діяльності малого підприємництва повинно спрямовуватись на нівелювання впливу його негативних сторін на потенційні можливості.

На рис. 3 зображено класичні методи державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва.

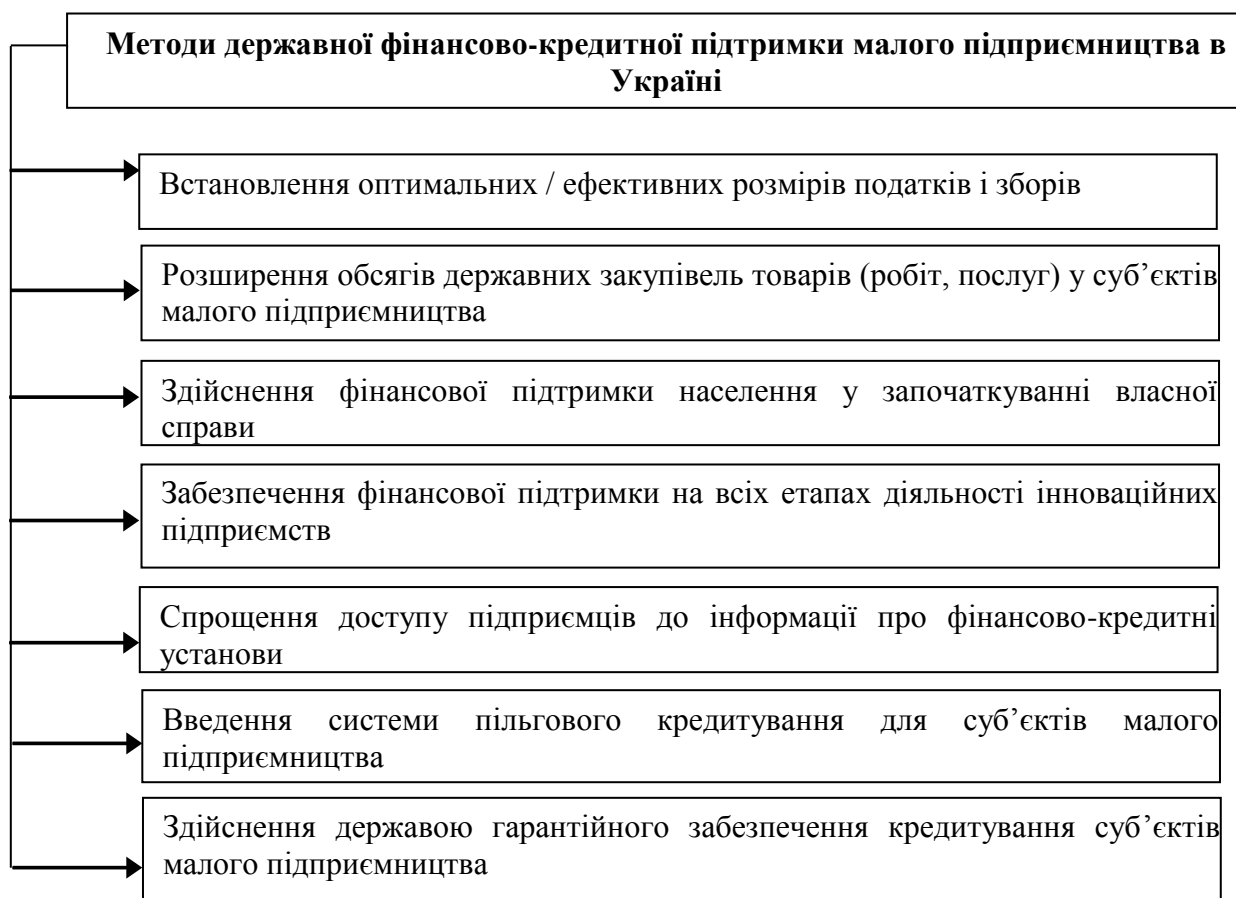

Рисунок 3 – Методи державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Отже, одним із пріоритетних напрямів державної є побудова ефективної фінансово-кредитної системи, яка забезпечуватиме суб'єктам малого підприємництва необхідними фінансовими ресурсами.

Нажаль, нині законодавством не встановлено перелік заходів державної фінансової підтримки малого підприємництва, а тому фінансово-кредитне забезпечення розвитку малого бізнесу здійснюється хаотично.

Висновки. Проаналізувавши стан економічного розвитку малого підприємництва в Україні, з'ясовано:

1. На розвиток малого бізнесу вагомо впливають: розмір фонду оплати праці вітчизняних підприємств; середньорічна кількість працівників на малих підприємствах; величина ВРП на душу населення; обсяг реалізованої малими підприємствами продукції. Ці індикатори варто врахувати для розробки та реалізації заходів державної політики щодо фінансової підтримки малого підприємництва.

2. Основною функцією, яку виконують малі підприємства, є стабілізація ринкового середовища завдяки тому, що вони є гнучкими, а тому легко і без додаткових витрат можуть реагувати на зміни попиту.
3. Важливими чинниками забезпечення конкурентоспроможності, стабільного функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні належна фінансово-кредитна підтримка, а також справедлива і оптимальна система оподаткування.
4. Держава повинна створити такі податкові умови для легального ведення бізнесу, які будуть вигіднішими підприємцям, аніж умови ведення тіньової діяльності. Політика уряду має бути спрямованою на полегшення механізмів обчислення та сплати податку, а сама спрощена система оподаткування, обліку і звітності повинна забезпечувати зручну, зрозумілу, логічну та оптимальну систему сплати податків суб'єктами малого підприємництва.

Список використаних джерел

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 22.03.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
2. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Кужель, О. В. Лібанова та ін.]. – К. : Держкопідприємництво, 2008. – 226 с.
3. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь. – К.: Держкопідприємництво, 2010. – 240 с.
4. Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні : колективна монографія / [за заг. ред. Н. І. Редіної]; Міністерство фінансів. – Дніпропетровськ, 2008. – 508 с.
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Дрига С. Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки : монографія / С. Г. Дрига – К., 2009. – 362 с.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Власенко І. В. Функціонування малих підприємств в економіці України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / І. В. Власенко; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельниц., 2006. – 20 с.
9. Варналій З. Інститути фінансової підтримки малого підприємництва України: сутність, генеза, перспективи / З. Варналій // Вісник КНТЕУ. – 2008. – 200 с.

I. Kovalchuk. Analysis of the economic development of small entrepreneurship in Ukraine.

The essence and theoretical aspect of activity of subjects of small business in Ukraine. Analyzed legislative-normative base on regulation of activity of subjects of small entrepreneurship in Ukraine and peculiarities of their taxation. The basic sources of financing of small business in Ukraine. The structure of subjects of small entrepreneurship in Ukraine and their share in total number of enterprises of Ukraine. Conducted a SWOT analysis of domestic small business and determine its strengths and weaknesses, development opportunities and threats

Key words: small entrepreneurship, small business, simplified taxation system, the entities of micro-enterprises.